

WYCLEFF, WYCLEFF, NEJEDNOMU TY HLAVU (NE)ZVIKLEŠ!

Vznik wyclifské teorie o původu kalicha je geneticky spjat s důkazy Loserthovými o naprosté závislosti Husova učení na tvorbě Wyclifově,¹ třebaže Loserth sám o působení nauky Evangelického doktora na zavedení kalicha ani v náznamech neuvažoval² a třebaže v literatuře již existovaly názory, které takto nasměrovaný vliv Wyclifův, a tím i vznik této teorie a priori vylučovaly.³

Loserthova žákyně Mathilde Uhlirz, patrně stejně oslněna vlivem oxfordského mistra⁴ jako její učitel, se pokusila hledat v učení Evangelického doktora zdroj, z něž vycházela husitská strana při formulaci všech čtyř artikulů. Wyclifská teorie ve své nejradiálněji podobě byla zformulována v její práci *Die Genesis der vier Prager Artikel*. Uhlirz zde resumuje své vývody konstatováním, že jediné ve Wyclifovi můžeme spatřovat duchovního původce náboženského programu husitů a jediné v jeho učení můžeme hledat zdroj čtyř pražských artikulů.⁵ Toto tvrzení však nemuselo být umístěno až v závěru práce, protože od počátku stojí nad dílem jako základní premisa, kterou se snaží autorka, leckdy i velmi násilně a ne-

¹ Jeho názory byly zpracovány zejména v práci *Hus und Wiclif*. Zur Genesis der husitischen Lehre, Prag—Leipzig 1884; v rozšířené podobě vyšla ve 2. vydání München—Berlin 1925.

² Vliv Wyclifova učení o eucharistii na české prostředí zkoumal v příspěvku *Die Wiclif'sche Abendmahlslehre und ihre Aufnahme in Böhmen*, MVGD 30, 1892, s. 1–33.

³ Srv. např. SMEND, J.: *Kelchversagung*, s. 27–29.

⁴ Základní práci o Wyclifovi dodnes zůstává WORKMAN, H. B.: *John Wyclif*. A Study of the English Medieval Church, I–II, Oxford 1926. Ze sborníku vydaného k 600. výročí Wyclifovy smrti *Wyclif in his Times*, edited by A. KENNY, Oxford 1986, jsou pro naše téma podstatné příspěvky: KEEN, M.: *Wyclif, the Bible, and Transubstantiation*, s. 1–16; týž: *The Influence of Wyclif*, s. 127 až 145; a LEFF, G.: *Wyclif and Hus: A Doctrinal Comparison*, s. 105–125. Pro ostatní produkci (i když dnes již starší) odkazujeme na kapitolu Rozhled po literatuře v monografii M. KAŇÁKA: *John Viklef*. Život a dílo anglického Husova předchůdce, Praha 1973, s. 84–99. O působení Wyclifova vlivu v Čechách opět jen výběrově vedle zmíněné práce Loserthovy a rozbrané studie Uhlirzové: PESCHKE, E.: *Die Bedeutung Wiclefs für die Theologie der Böhmen*, ZKG 54, 1935, s. 462–483; týž: *Die Theologie der Böhmischen Brüder in ihrer Frühzeit I. Das Abendmahl*, Stuttgart 1935, s. 8–10; ODLOŽILÍK, O.: *Wyclif and Bohemia*, VKČSN, tř. filosoficko-historická, ročník 1935, Praha 1936, I, s. 1–14; COOK, W. R.: *John Wyclif and Hussite Theology 1415–1436*, Church History 42, 1973, s. 335–349; HEROLD, V.: *Pražská univerzita a Wyclif*. Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení, Praha 1985; HOLETON, D. R.: *Wyclif's Bohemian Fate*. A Reflection on the Contextualization of Wyclif in Bohemia, CV 32, 1989, s. 209–222, zde také nový přehled literatury k tématu.

⁵ S. 98.

ohrabaně, dokázat. Nejslabším článkem v řetězu jejích vývodů jsou potom důkazy wyclifského původu 2. arikulu, tedy přijímání pod obojí způsobou.⁶ Uhlirz sice naznačuje vliv drážďanské školy na zavedení kalicha (ve starší podobě s akcentem na Petra z Drážďan⁷), nicméně pak si důkladně všimá Jakoubka ze Stříbra, který kalich v Čechách obnovil a kterého líčí jako věrného žáka Wyclifova.

Wyclif požadavek podávání z kalicha laikům vůbec nezná a tento fakt nemůže změnit ani M. Uhlirz. Proto poukázala na skutečnost, že Jakoubek se mnohokrát opřel o Wyclifovo učení v otázce svobody kázání, návratu k apoštolské chudobě, v boji proti postavení papeže, proti učení o neomylnosti, Wyclifovými slovy popíral platnost nespravedlivé exkomunikace. Po právu lze tedy podle autorky tvrdit, že Jakoubek byl v mnohem větší míře závislý na Wyclifově učení než na spisech Matěje z Janova a Wyclifův vliv se uplatnil také v požadavku laického kalicha. Uhlirz předložila své dílo při zasedání Císařské akademie věd ve Vídni 15. října 1913. Do podzimu roku 1913 tedy mohla mít k dispozici značnou část Sedlákovy práce *Počátkové kalicha*; kapitoly nejdůležitější k prokázání vlivu Pařížského Mistra Matěje z Janova na učení Jakoubkovo byly opublikovány již roku 1911.⁸ Autorka však nejenže nepracovala s česky psanou literaturou — pro neznalost jazyka —, a tím spíše ne s nejnovější českou literaturou, ale zeslabila nebo úplně pominula argumentaci literatury jí známé (německé práce Palackého, francouzská studie Kybalova). V otázce vlivu Matěje z Janova jí byly oporou názory Augusta Naegleho.⁹ A onen výrazný vliv Wyclifův na Jakoubka se tedy musel podle Uhlirzové uplatnit při vzniku požadavku kalicha dokonce hned dvojnásobně.

Wyclif ovlivnil Jakoubkův utrakvismus svou remanenční teorií. Učení o transsubstanciaci se začíná v církvi uplatňovat v době, kdy se ustupuje od podávání kalicha laikům. V transsubstanciačním učení proměněný chléb znamená celou svátost, druhé způsoby, způsoby vína, tedy už není zapotřebí. Wyclifova remanenční teorie, při níž zůstává podstata chleba a vína zachována, nutně vede Jakoubka k úvaze, že hostie samotná není celou svátostí, protože toto přijímání je neúplné. Uhlirz naprosto nevzala v úvahu, že Jakoubkova remanence není pouhým „opsáním“ učení Wyclifova. Rozdílnost v přístupu obou teologů byla v její době již dostatečně známa — Jakoubek ve svém díle kladl značný důraz na

⁶ Tamtéž, s. 45–66.

⁷ Počátky kalicha zpracovala téhož roku ještě jednou v podobě již zmíněné studie *Petrus von Dresden*. Vzhledem k zaměření své práce o artikulech však přiznává Petrovi pouze roli Jakoubkova pomocníka.

⁸ *Počátkové*, ČKD LII, s. 496–501.

⁹ Zejména čerpala z jeho studie *Der Prager Kanonikus Matthias von Janov auf Grund seiner jüngst zum erstenmal veröffentlichten „Regulae veteris et novi testamenti“*, MVGD 48, 1910, s. 1–17.

reálnou přítomnost Kristovu, u Wyclifa se uvažovalo jen o figurativní přítomnosti Kristově.¹⁰

Druhý směr vlivu Wyclifova pak vede přes studium biblického textu. Jakoubek založil své učení o utrakvismu na slovech Ježíšových a nikoliv na teologických a filosofických poučkách. A v tomto směru byl jeho učitelem opět pouze Wyclif, od nějž převzal přesvědčení o naprosté závaznosti bible.

V českém prostředí byla takto formulovaná wyclifská teorie od samého počátku ostře odmítnuta. Téměř bezprostředně ji podrobili nelítostné kritice přední čeští znalci tohoto období — J. Pekař¹¹ a V. Novotný.¹² Oba shodně poukázali na záměrnou tendenci Uhlirzové potlačit co nejvíce vliv domácího prostředí na vývoj husitské ideologie, tendenci, která byla vedena spíše autorčinným přáním než kritickým studiem. Jen za těchto okolností mohla Uhlirz přecenit vliv Wyclifův tam, kde Jakoubek zcela zřetelně, jak to ukázal J. Sedlák, vycházel z domácích tradic, tedy z Matěje z Janova.

Na obranu Wyclifovy remanenční teorie jako možného zdroje vlivu na Jakoubka v otázce utrakvismu zvedl u nás hlas snad jen F. M. Bartoš:¹³ „*Možno tedy bezmála říci, že Jakoubek domýšlel návratem ke kalichu pouze to, k čemu první základní krok učinil Viklef; a to mnohem spíše, než Matěj z Janova svým učením o častém přijímání.*“ Nesdílí však přesvědčení Uhlirzové, že Jakoubkovi byl tím skutečně inspirativním zdrojem Wyclif, protože od jeho dob muselo uplynout několik desetiletí, než myšlenka kalicha uzrála. Jeho hlavním argumentem proti wyclifskému vlivu (podobně v této době ještě vystupoval proti přímému vlivu Matěje z Janova) je přesvědčení, že v rozhodující době na přelomu let 1413 až 1414 se Jakoubek nevěnoval studiu eucharistických děl Wyclifových. „*Je to dokonce po známých koncích první Jakoubkovy remanenční epizody téměř nemožné. Roku 1414 je pro Jakoubka boj o tuto Viklefovou teorii mrtvou minulostí.*“¹⁴

¹⁰Nedlouho po vydání práce Uhlirzové charakterizoval rozdílný přístup českých teologů a Wyclifa k reálné přítomnosti J. SEDLÁK (*Liturgie u Husů a husitův*, s. 135): „*Avšak v nauce o figurativní pouze přítomnosti Páně v eucharistii nemohli se Táboři krýti Jakoubkem. Jakoubek neučil pikarstvím, jako mu neučil Stanislav, Hus nebo Přibram. Ti všichni věřili a učili, že Kristus jest skutečně a podstatně přítomen ve svátosti oltářní, a byli by za tu věru dali život. Blud ten je z Viklefa, jež zmínění mistři hleděli a při nejasnosti a sofistickém kličkování Viklefově i mohli vykládati v tomto bodě »v dobrém smyslu«, kdežto Táboři vlivem remanence a živlů cizích přijali nauku Viklefovu úplně.*“

¹¹ PEKAŘ, J. (rec.): *Mathilde Uhlirz, Die Genesis der vier Prager Artikel (Viedeň, 1914; str. 98; Sitzungsberichte cis. akademie věd, třída filosof-historická, sv. 175)*; in: ČČH 20, 1914, s. 336–339.

¹² NOVOTNÝ, V. (rec.): *Die Genesis der vier Prager Artikel. Von Mathilde Uhlirz. Wien Komm. Alf. Hölder, 1914. Str. 98. Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissensch. in Wien, Phil.-hist. Klasse 175 Bd., 3. Abhandl.*; in: ČMM 39, 1915, s. 287–298.

¹³ *Počátky, Husitství*, s. 65.

¹⁴ Tamtéž. Bartošovo stanovisko reprodukoval ve své práci o husitské revoluci H. KAMINSKY, který však na rozdíl od Bartoše na adresu Uhlirzové vznesl velmi ostrou invektivu: „*Uhlirz's study*

Janovův vliv, o němž se ještě zmíníme v samostatné kapitole, další badatelé, uvažující o spolupůsobení Wyclifova učení na vznik utrakvismu, již na rozdíl od Uhlirzové nepopírají. A to nejen v otázce biblicismu, který je u Jakoubka — užijeme-li srovnání D. Girgensohna¹⁵ — hlubší a vnitřnější než u Wyclifa, *imitatio* zdůrazňuje silněji než *lex Christi*, ale i v otázkách eucharistických. A zde vliv Wyclifův na znovuzavedení kalicha přetrval, i když tyto názory mají nesmírně daleko k pregnantním tvrzením Uhlirzové;¹⁶ remanenční nauka Wyclifova a Jakoubkova s rozdílným akcentem na působení reálné přítomnosti je v dnešní době dostatečně známá. Otázkou však zůstává, do jaké míry jsou či nejsou tyto názory oprávněné.

Wyclifova eucharistiologie vyústila v závěru jeho života v popření transsubstanciace a v remanenční nauku. Také Jakoubek přijal remanenci, která je součástí jeho učení o eucharistii, jako je jeho nedílnou součástí i kalich.

Jakoubkova remanence byla dříve chápána tak, že v ní spolu s Wyclifem odmítl jako neoprávněnou novotu nauku o transsubstanciaci. O změně či proměně sice píše již východní a západní církevní Otcové, ale k propracování této nauky dochází teprve v důsledku prvních dvou eucharistických sporů¹⁷ a transsubstanciaci přesně vymezil až IV. lateránský sněm.¹⁸ Jako článek víry ji pak po několika staletích zformulovalo Tridentinum.¹⁹ Středověká sémantika položila hlavní důraz na akcidence; remanence je vyjádřením vztahu k prostorové přítomnosti Kristově v eucharistii, ale nesdíljuje nic o vztahu k osobní přítomnosti Kristově, která je samozřejmě závažnější. Jakoubek byl ve svém eucharistickém učení plně zaujat skutečností, že Kristus je ve svátosti přítomen (jak už jsme mohli vidět při rozboru *Magna cena*). A tato reálná přítomnost není omezena na aristote-

is fatally crippled by her inattention to the basic works of Czech scholars.“ (*A History*, s. 102, pozn. 4). Kaminského výtku, že neužila při zkoumání pramenů Jakoubkova biblicismu Sedlákovu studii z roku 1914 však není na místě, protože práce Uhlirzové byla předložena na zasedání vídeňské akademie již v říjnu 1913 a samostatně vyšla roku 1914, třebaže příslušný ročník *Sitzungsberichte*, z nějž autor čerpal, byl vydán až roku 1916.

¹⁵ *Peter von Pulkau*, s. 142.

¹⁶ Třebaže jsme se zmínili v pozn. 14 o negativním postoji H. Kaminského k práci Uhlirzové, působení Wyclifovy remanence na vznik kalicha připouští (předmluva k *Master Nicholas*, s. 12), a takto snad můžeme chápat i vyjádření E. WERNERA (*Der Kirchenbegriff bei Jan Hus, Jakoubek von Mies, Jan Želivský und den linken Taboriten*, Berlin 1967, s. 33–34). Naprosto jednoznačně pak spojuje vliv Wyclifovy nauky o eucharistii na Jakoubka při zavádění kalicha GERWING, M.: *Kelchkommunion*, in: *Lexikon des Mittelalters* V, München—Zürich 1990, col. 1096–1097.

¹⁷ K těmto otázkám srv. např. MACY, G.: *The Theologies of the Eucharist in the Early Scholastic Period. A Study of the Salvific Function of the Sacrament according to the Theologians c.1080—c.1220*, Oxford 1984.

¹⁸ D 802. Výrazu transsubstanciace začala užívat v ještě neustálené podobě na počátku 12. století laonská škola; první doklad snad mohl pocházet z roku 1097 od Hildeberta z Lavardinu, i když přímý důkaz (pro torzovitě dochovaní jeho díla) chybí.

¹⁹ D 1642.

lovské kategorie. Transsubstanciace, postavená Tridentinem do protikladu k remanenci, tedy není jedinou cestou k víře v reálnou přítomnost. Pro Jakoubka není rozhodující změna podstaty, protože Kristus se mu nestává přítomným prostřednictvím transsubstanciace, jeho přítomnost je dána evangelijní autoritou Poslední večeře. Dokonce již v traktátu *De remanencia* zdůrazňuje:²⁰ „*Et quedam est noticia sensus circa rem sensibilem, alia est noticia fidei circa rem insensibilem, non apparentem. Ex qua distincione patet quod, licet noticia sensus panis per accidens videatur vel sciatur, tamen noticia fidei nichil aliud credendum est quam corpus Christi. Et sic est etiam dicendum de vino et sanguine Christi.*“ Jeho akcent na reálnou přítomnost byl tak silný, že Rudolf Holinka na základě rozboru betlémské postily z let 1415 – 1416 nabyt přesvědčení, že Jakoubek v té době věřil v transsubstanciaci, která vlastně reálnou přítomnost implikuje.²¹

Jakoubkovo učení bylo důkladně rozebráno zkušeným teologem Paulem De Vooghtem,²² který rovněž vydal jeho remanenční traktát.²³ A De Vooght ukazuje, že Jakoubek sice zasáhl do pražských sporů o Wyclifovu remanenci a při této příležitosti napsal zmíněný traktát *De remanencia* (v letech 1406 – 1407 nebo 1408 – 1409), ale pouze tato skutečnost bez podrobnějších zkoumání stačila k tomu, aby byl dosavadní literaturou považován za náruživého remanentistu a aby např. Bartoš viděl v remanenčním učení Wyclifově a Jakoubkově jen zcela nepatrný rozdíl.²⁴ Tento nepatrný rozdíl tak vedle sebe staví dvě podle De Vooghta diametrálně odlišné nauky. Na jedné straně Wyclifovu remanenci,²⁵ jež ponechává podstatu chleba a vína paralelně vedle sebe, neuznává změnu podstaty, a přitom odmítá reálnou přítomnost Kristovu v eucharistii, ve svátosti, která pro něj představuje pouhé znamení, *signum*.²⁶ Na straně druhé Jakoubkovo zachování podstaty chleba a vína jako svátostných způsob, které značí reálnou, skutečnou přítomnost Kristovu. De Vooght při rozboru Jakoubkovy eucharistiologie obsažené v jeho dílech z let 1406/7 – 1428 prokázal, že nejpodstatnější složkou Jakoubkova učení je právě reálná přítomnost Kristova v eucharistii. Reálná

²⁰ Vydal DE VOOGHT, P.: *Jacobellus*, s. 340.

²¹ *Nová betlémská postila M. Jakoubka ze Stříbra*, VČA 60, 1951, s. 8.

²² *Jacobellus*; pro nás je relevantní II. kapitola L'élaboration de la théologie de Jacobellus, paragrafy La présence réelle, La rémanence, La dépendance de Wiclif, La communion sous les deux espèces, s. 79–142.

²³ *Tractatus de remanencia: «Confiteor antiquam fidem»*, in: *Jacobellus*, s. 319–350.

²⁴ *Počátky, Husitství*, s. 65.

²⁵ De Vooght v monografii o Jakoubkovi Wyclifovu remanenci příliš nerozebíral, odkazuje v tom na svá *Hussiana*, kde učení Evangelického doktora probral podrobně. (Ve 2. vydání vyšla *Hussiana* z roku 1960 ve II. dílu DE VOOGHTOVY *L'hérésie de Jean Huss*, Louvain 1975; kapitola La présence réelle dans la doctrine eucharistique de Wiclif, s. 808–815.)

²⁶ O eucharistii Wyclif píše např.: „*Hoc sacramentum est forma panis et vini et non Christus vel pars eius.*“ (IOHANNIS WYCLIF *De eucharistia tractatus maior*, ed. I. LOSERTH, London 1892, s. 29.)

přítomnost a nikoliv remanence byla jeho celoživotním přesvědčením. Vyjádřil ji, na první pohled paradoxně, ve svém traktátu remanenčním,²⁷ tato víra doprovází celou jeho tvorbu utrakvistickou,²⁸ a rok před smrtí ji vtělil do traktátu *De existencia vera corporis Cristi in sacramento altaris*.²⁹ Ve vztahu k reálné přítomnosti tedy spočívá základní rozdíl mezi ním a Wyclifem. Za těchto okolností je pak téměř nepodstatný fakt, že Jakoubek ve svém remanenčním traktátu nebyl na Wyclifovi tak otrocky závislý po formální stránce ani ve výběru autorit, jak jsme na to zvyklí ve vztahu k dílu Matěje z Janova.

Podobné stanovisko jako De Vooght zaujal již v první polovině 60. let D. Girgensohn, který vycházel z prací Peschkeho³⁰ a rovněž zdůrazňoval Jakoubkovu odlišnost od Wyclifa danou vztahem k reálné přítomnosti Kristově v eucharistii.³¹

Wyclif sám se však v této otázce ani na konci života, kdy se přiklonil k remanenci, nevyjádřil zcela jasně. A tak i historikové zaujímají různá stanoviska. Zejména anglofonní badatelé³² jsou přesvědčeni, že Wyclif učení o reálné přítomnosti zastával po celý svůj život. Tyto názory se odvíjejí vlastně již od klasického díla Workmanova,³³ který poukázal na distinkci ve Wyclifově pojetí *in signo* a *ut in signo* a zdůraznil, že Wyclif vyvázal eucharistii z působnosti kněží. Díky Leffově *Heresy in the Later Middle Ages*³⁴ se pak tento názor uplatňuje v pracích, jež si této problematice všímají jen okrajově. Jakoubka se tyto rozbory Wyclifovy eucharistické nauky sice nedotýkají,³⁵ nicméně i zde je zřejmá odlišnost jeho pojetí *vere et realiter* od Wyclifovy přítomnosti v duchu evangelijního zaslíbení: Já jsem s vámi po všechny dny.³⁶

Podívejme se tedy na Wyclifa jako na možný zdroj Jakoubkova přesvědčení o reálné přítomnosti Kristově přímo v díle pražského mistra. Jakoubek si opravdu povšiml této otázky, a to v již zmíněném traktátu *De existencia vera corporis*

²⁷ *Jacobellus*, s. 80–81. Reálná přítomnost není v *Tractatus de remanencia* vyjádřena Jakoubkovým komentářem, ale prostřednictvím legendy. (Srv. *Jacobellus*, s. 349–350.)

²⁸ Doklady, které De Vooght pro tuto skupinu Jakoubkových spisů uvedl, jsou jen reprezentativním zlomkem. Reálná přítomnost v Jakoubkově utrakvistické tvorbě rezonuje vlastně neustále.

²⁹ Otiskl: HARDT von der, H. in: *Magnum concilium* III, col. 884–932.

³⁰ *Die Bedeutung Wiclefs für die Theologie der Böhmen a Die Theologie der Böhmischen Brüder in ihrer Frühzeit*.

³¹ *Peter von Pulkau*, s. 141–143.

³² Ale např. i náš S. SOUSEDÍK: *Huss et la doctrine eucharistique «rémanentiste»*, *Divinitas* XXI/3, 1977, s. 385–388.

³³ *John Wyclif* II, s. 30–42.

³⁴ LEFF, G.: *Heresy in the Later Middle Ages. The Relation of Heterodoxy to Dissent c. 1250—c. 1450*. Vol. II, Manchester—New York 1967, s. 549–557.

³⁵ V souvislosti s českým prostředím sleduje reálnou přítomnost v eucharistii D. R. HOLETON (naposledy in: *The Bohemian Eucharistic Movement*, s. 40–41), který poukazuje na rozdílné přístupy v řešení této otázky a spíše akceptuje názory De Vooghtovy.

³⁶ KEEN, M.: *Wyclif*, s. 14–15.

Cristi in sacramento altaris,³⁷ kde poukazuje na skutečnost, že Wyclif sice podal „*multa argumenta fortia et quasi insolubilia*“ proti přítomnosti Kristově ve svátosti oltářní „*in sui existentia vel natura*“, těmto argumentům je však nutno rozumět tak, že Kristus neexistuje ve svátosti „*secundum vitam animale, mortalem, visibilem et extensam mole magnam, quam olim habuit*“.³⁸ Dále se pak pokouší shledávat důkazy pro to, že Wyclif věřil v reálnou přítomnost, a to v jeho kázání a v *Dialogu*. S výjimkou traktátu *De existentia vera*, vytvořeného nedlouho před Jakoubkovou smrtí,³⁹ nemáme v jeho utrakvistické literární činnosti žádný doklad, že by z Wyclifa čerpal. Toto své již značně pozdní dílo vytvořil Jakoubek tváří v tvář nebezpečí, které hrozilo popřením reálné přítomnosti. A jako si před léty v otázce kalicha vyžádal dobrozdání Husovo, aby umlčel odpůrce, také nyní musí poukázat na vyšší autoritu, což byl v tomto případě Jan Wyclif. Při Jakoubkově důrazu na reálnou přítomnost neudivuje, že ji shledává i v tvorbě Wyclifově. Rozhodně se jí však od něj nemohl naučit. I v traktátu *De existentia vera* zřetelně vidíme, že Jakoubek si byl vědom odlišnosti svých a Wyclifových názorů.

Wyclifovo učení o remanenci tedy Jakoubek na jeho cestě ke kalichu nemohlo inspirovat. Remanence není nejdominantnější částí Jakoubkova učení o eucharistii, tou je reálná přítomnost. A navíc v době, kdy se začíná rýsovat podoba kalicha, byla pro něj remanence pouze vzdálenou, jak vyjádřil F. M. Bartoš,⁴⁰ epizodou, kdežto reálná přítomnost přesvědčením, které vyjadřoval ve všech svých dílech po celý život. Žádná z námitek Jakoubkových protivníků také nesměřovala k této dogmatické stránce.⁴¹ Kalich nevykazuje s Jakoubkovým pojetím remanence žádné časové paralely, a nadto je podložen vírou v reálnou přítomnost Kristovu v eucharistii, která se s naukou Wyclifovou neslučuje.

Evangelický doktor sice značně ovlivnil dílo svého pražského překladatele, ale nikoliv při *sub utraque*. V učení Wyclifově nenalzáme myšlenku, na níž by Jakoubek mohl založit své přesvědčení o nutnosti svátostné eucharistie nejen pod způsobou chleba, ale i pod způsobou vína. Jakoubkova pevná víra v reálnou přítomnost tak neponechává wyclifské teorii, ani když ji zředíme na nejmenší možnou míru, sebemenší prostor působnosti.

³⁷ Col. 925–928.

³⁸ Col. 925.

³⁹ Literatura na základě zmínek Rokycanových a údajů v nejstarším rukopisu shodně uvádí červenec roku 1428.

⁴⁰ Srv. výše s. 56.

⁴¹ O Wyclifovi a jeho následovcích se sice zmiňuje Petr z Pulky v *Confutatio Iacobi de Misa* (GIRGENSOHN, D.: *Peter von Pulkau*, s. 232), ale jeho výtky se týká církevní tradice. V souvislosti s protitrukvistickou tvorbou Mikuláše z Dinkelsbühlu poukázal DAMERAU, R.: *Der Laienkelch*, s 18–19, na absenci těchto myšlenek při formování teologických základů kalicha českými utrakvisty.